

Byggnadsminnesförklaring av Knista fattigstuga, Berga 5:1, Lekebergs kommun

Beslut

Länsstyrelsen förklarar Knista fattigstuga, Lekeberg Berga 5:1, Lekebergs kommun för byggnadsminne.

Länsstyrelsen meddelar samtidigt följande skyddsbestämmelser:

- Byggnaden får inte rivas eller flyttas.
- Byggnaden får inte till sin exteriör byggas om eller på annat sätt förändras utan länsstyrelsens tillstånd.
- Byggnadens planlösning får inte förändras.
- Byggnadens fasta inredning får inte rivas, byggas om eller på annat sätt förändras utan länsstyrelsens tillstånd. Till fast inredning räknas bland annat tak, lister, paneler, dörrar samt dörr- och fönsterfoder. Till den fasta inredningen räknas även läktaren.
- Det med heldragen röd linje markerade området får inte ytterligare bebyggas eller på annat sätt förändras utan länsstyrelsens tillstånd. Området ska hållas i ett sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas.
- Vård- och underhållsarbeten ska utföras på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar. Underhållet ska ske med material och metoder som är anpassade till byggnadens särprägel.

Upplysningar:

Länsstyrelsen kan lämna råd om underhållet av byggnadsminnet. Om det finns särskilda skäl får länsstyrelsen lämna tillstånd till att byggnadsminnet ändras i strid mot skyddsbestämmelserna.

Beskrivning av ärendet

Frågan om byggnadsminnesförklaring väcktes i november 2020 av Västernärkes hembygdsförening. Föreningen har sedan 1960-talet förvaltat byggnaden. Fastigheten där fattigstugan ingår har tidigare ägts av Strängnäs

Beslut
2021-12-06

Dnr 432-7950-2020

stift men är sedan våren 2021 i privat ägo. Hembygdsföreningen har fortsatt rätt att nyttja byggnaden.

Omgivning och landskapsbild

Fattigstugan är belägen i närhet till Knista kyrka och ingår i det tidigare sockencentrumet med tiondebod, bårbod, klockargård, skola samt arrendatorboställe. Kyrkan ligger på en mindre höjd i landskapet med övriga byggnader i nära anslutning.

Fattigstugan ligger inom Drumlinområdet, riksintresse för kulturmiljövården. Motiveringen till riksintresset tar fasta på områdets karaktäristiska topografi som påverkat bebyggelsens placering i landskapet samt ett odlingslandskap med rika spår efter lång tids markutnyttjande. Fattigstugan är av betydelse för såväl landskapsbilden som för upplevelsen av riksintresset och är därmed av betydelse inte enbart lokalt eller regionalt.

Drumlinområdet omfattas av särskilda samrådsföreskrifter (Örebro läns författningssamling, 18FS 1981:22). Föreskrifterna innebär att det utöver sedvanlig bygglovshantering krävs en anmälan för samråd till länsstyrelsen gällande vissa åtgärder, bland annat för utvändig ändring av byggnad och för uppförande eller tillbyggnad av ekonomibygnad.

Historik**Fattigvård i lagstiftning**

Under medeltiden fungerade Helgeandshusen (Helige andens hus) som sjukstugor, tillika fattigstugor och ålderdomshem. Verksamheten finansierades då genom tioendeskatten. Efter reformationen skedde en övergång till ett statligt ansvar för fattigvården och 1571 kom ett kungligt påbud om att socknarna skulle inrätta små sjukstugor.

1642 års tiggareordning ålade socknarna att begränsa tiggeri genom att bygga fattigstugor. Genom 1734 års lag blev upprättande av fattigstugor en skyldighet, även om lagen inte var direkt tvingande. Genomslaget ute i socknarna varierade stort i landet.

1847 kom vad som kallats den första verkliga fattigvårdsförordningen som ersatte tidigare förordningar. Den var gällande fram till 1918 års lag som bland annat innebar att fattigstugorna avvecklades och ersattes av ålderdomshem, vårdhem och försörjningsanstalter.

Landsbygdens fattigstugor

Genom 1734 års lag fick socknarna en uttalad skyldighet att organisera fattigvården i bygden. Lagen syftade till att socknen skulle uppföra fattigstugor för inkvartering av behövande. Det var dock inte alltid så att en ny byggnad uppfördes för ändamålet. Det var även vanligt att befintliga

Beslut
2021-12-06

Dnr 432-7950-2020

byggnader, ofta backstugor, som tillfallit socknen uppläts till behövande. Av dessa finns inte lika många bevarade. De äldsta bevarade fattigstugorna är, liksom Knista fattigstuga, sådana som uppförts av socknen.

De flesta fattigstugor på landsbygden hade en storlek på mellan 20 och 60 kvadratmeter. Byggnadernas utförande kunde variera stort utifrån regionala byggnadstraditioner, men gemensamt för de flesta var att de hade ett eller två rum.

Möjligheten för behövande att få bostad i fattigstugorna var begränsad. Oftast var det sockenstämman som beslutade om vilka som skulle beviljas understöd och här kunde en hård gallring ske. Hjälpbehovet var ofta större än antalet lediga platser i stugorna, därtill är det befogat att påstå att sockenstämman i möjligaste mån ville begränsa socknens kostnader för fattigvård.

I de flesta fattigstugor skötte de boende sig själva. Var och en lagade sin egen mat med egna grytor och redskap. Någon hushållerska eller sköterska fanns oftast inte, utan det förutsattes att de friska hjälpte de sjuka efter bästa förmåga. Därför är det anmärkningsvärt att Knista fattigstuga hade en ansvarig "förestånderska". Förestånderskan hade tillsyn över de boende i fattigstugan och ansvarade för den dagliga verksamheten i stugan. Tjänsten kunde tillfalla någon som själv var i behov av understöd och förestånderskan bodde i fattigstugan på liknande villkor som de andra.

Äldre tiders fattigvård har fått hård kritik i modern tid och fattigstugorna har av vissa betraktats som skräckens och förtvivlans hus. Äldre tiders fattigvård var präglad av dåtidens syn på fattiga och hjälpbehövande. Fattiga betraktades som lägre stående och det fanns ett utbrett fördömande och moraliserande synsätt. Benämningen *fattigvård* har därtill lite att göra med dagens användning av ordet *vård*. Trots det kunde fattigstugan vara det bästa alternativet för dem som saknade andra möjligheter till husrum och en någorlunda ordnad tillvaro.

Jordbrukare-Ungdomens Förbund

Jordbrukare-Ungdomens förbund (JUF) är en religiöst och partipolitiskt obunden förening som bildades 1918. Förbundet hade som mest medlemmar på 1940-talet, med ca 40 000 medlemmar. På senare tid har medlemsantalet minskat men förbundet bedriver fortfarande verksamhet runt om i landet.

Förbundet bildades med avsikten att motverka inflyttningen till städerna genom att erbjuda meningsfulla och utbildande aktiviteter för landsbygdens ungdomar. Genom olika aktiviteter fokuserade kring natur, miljö och jordbruk, samt genom kulturell verksamhet och främjande av studier avsåg förbundet att öka ungdomars självförtroende och känsla av stolthet över arbetet på landsbygden.

JUF i Knista bildades 1921 och hade som mest kring 60 medlemmar. Föreningen fick tillträde till fattigstugan 1925 och bedrev i ca 20 år aktiv verksamhet i bygden. Därefter minskade medlemsantalet gradvis tills verksamheten dog ut på 1940-talet.

Fattigstugan i Knista

Knista fattigstuga uppfördes 1756 och ersatte då en äldre fattigstuga i socknen, som möjligen låg på samma plats. Den nya fattigstugan var planerad att uppföras i timmer men innan arbetena påbörjats förordade dåvarande landshövding att byggnaden skulle uppföras i sten, vilket var ovanligt vid tiden. Fattigstugan uppfördes därför i tegel.

Fattigstugan hade invändigt två rum, förstuga och källare. I det större rummet kunde ett tiotal personer inkvarteras. I det mindre rummet, kammaren, bodde förestånderskan. När hjälpbehovet var stort kunde 3–4 personer bo i kammaren tillsammans med förestånderskan.

Fattigstugan stängdes 1909, då verksamheten togs över av ett ålderdomshem i Östa. Efter stängningen fanns planer på att sälja stugan på offentlig auktion, vilket aldrig skedde. En tid användes stugan istället som förråd för prästgårdsarrendatorn.

1925 fick JUF tillgång till stugan med villkor om att byggnaden skulle sättas i skick och underhållas. Föreningen byggde bland annat om interiören, som under föreningens tid fick sitt nuvarande utseende.

I mitten på 1960-talet tog Västernärkes hembygdsförening över ansvaret för stugan. I samband med det genomfördes vissa renoveringsåtgärder, bland annat lagades taket och den ursprungliga ingången återställdes. Hembygdsföreningen nyttjar fortsättningsvis stugan och håller sporadiskt visningar.

Motivering till beslutet

Fattigstugan i Knista har ett stort social- och samhällshistoriskt värde knutet till dess betydelse som inrättning för fattigvård under en period av 150 år. Byggnaden påminner om gångna tiders sociala förhållanden och hur fattigvården organiserades på landsbygden. De avtryck föreningslivet lämnat på byggnaden tillför ytterligare en aspekt av det social- och samhällshistoriska värdet.

Byggnaden har även ett miljöskapande värde av betydelse för landskapsbilden. Knista fattigstuga utgör en del av det gamla sockencentrumet och är därför av betydelse för helhetsmiljön i närområdet.

Genom dess ålder och byggnadsteknik har fattigstugan även ett byggnadshistoriskt värde. Byggnadens exteriör är relativt oförändrad och har bibehållit en ålderdomlig karaktär.

Beslut
2021-12-06

Dnr 432-7950-2020

Sammantaget bedöms byggnaden ha ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde och uppfyller därmed det grundläggande kriteriet för en byggnadsminnesförklaring.

Skyddsbestämmelserna är formulerade utifrån de kulturhistoriska värden som beskrivits ovan, för att dessa värden inte ska minska.

Bestämmelser som beslutet grundas på

Av Kulturmiljölagen (SFS 1988:950) 3 kap. 1 § framgår att en byggnad som har ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde får förklaras för byggnadsminne av länsstyrelsen.

Enligt 3 kap. 2 § ska länsstyrelsen, när en byggnad förklaras för byggnadsminne, genom skyddsbestämmelser ange på vilket sätt byggnaden ska vårdas och underhållas samt i vilka avseenden den inte får ändras. Av 3 kap. 2 § framgår även att föreskrifterna om det behövs får innehålla bestämmelser om att ett område kring byggnaden ska hållas i sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas.

Enligt 3 kap. 14 § får länsstyrelsen lämna tillstånd till att byggnadsminnet ändras i strid mot skyddsbestämmelserna, om särskilda skäl finns.

Du kan överklaga beslutet

Se bilaga med överklagandehänvisning.

De som medverkat i beslutet

Beslutet har fattats av landshövding Maria Larsson med antikvarie Amanda Sandvik som föredragande.

Denna handling har godkänts digitalt och saknar därför namnunderskrift.

Så här hanterar vi dina personuppgifter

Information om hur vi hanterar dessa hittar du på www.lansstyrelsen.se/dataskydd.

Kopia till

registrator@raa.se

Bilagor

1. Överklagandehänvisning förvaltningsrätten
2. Kartbilaga

Bilaga Överklagandehänvisning förvaltningsrätten

Du kan överklaga beslutet

Om du inte är nöjd med länsstyrelsens beslut, kan du skriftligen överklaga beslutet hos förvaltningsrätten.

Hur överklagar jag beslutet?

Länsstyrelsen måste pröva att överklagandet har kommit in i rätt tid, innan det skickas vidare tillsammans med handlingarna i ärendet. Därför ska du lämna eller skicka din skriftliga överklagan till Länsstyrelsen i Örebro län, 701 86 Örebro. Du kan även skicka in överklagandet via epost till orebro@lansstyrelsen.se.

Tiden för överklagande

Ditt överklagande måste ha kommit in till länsstyrelsen **inom tre veckor från den dag du fick del av beslutet**. Vid förenklad delgivning anses du ha tagit del av beslutet två veckor efter att Länsstyrelsen skickade beslutet. Om det kommer in senare kan överklagandet inte prövas. I ditt överklagande kan du be att få ytterligare tid till att utveckla dina synpunkter och skälen till att du överklagar. Sedan är det förvaltningsrätten som beslutar om tiden kan förlängas.

Parter som företräder det allmänna ska ha kommit in med sitt överklagande **inom tre veckor från den dag då beslutet meddelades**.

Ditt överklagande ska innehålla

- Vilket beslut som överklagas, beslutets datum och diarienummer,
- hur du vill att beslutet ska ändras, samt
- varför du anser att länsstyrelsens beslut är felaktigt.

Skriv också följande uppgifter, om du inte tidigare lämnat dem:

- person- eller organisationsnummer,
- telefonnummer där du kan nås dagtid (med undantag för nummer som avser ett hemligt mobilabonnemang som behöver uppges endast om rätten begär det),
- e-postadress, och
- annat som har betydelse för att domstolen ska kunna nå dig.

Om du har handlingar som du anser stödjer din överklagan så bör du bifoga kopior på dessa. Kontakta länsstyrelsen i förväg om du behöver bifoga filer som är större än 15 MB via e-post.

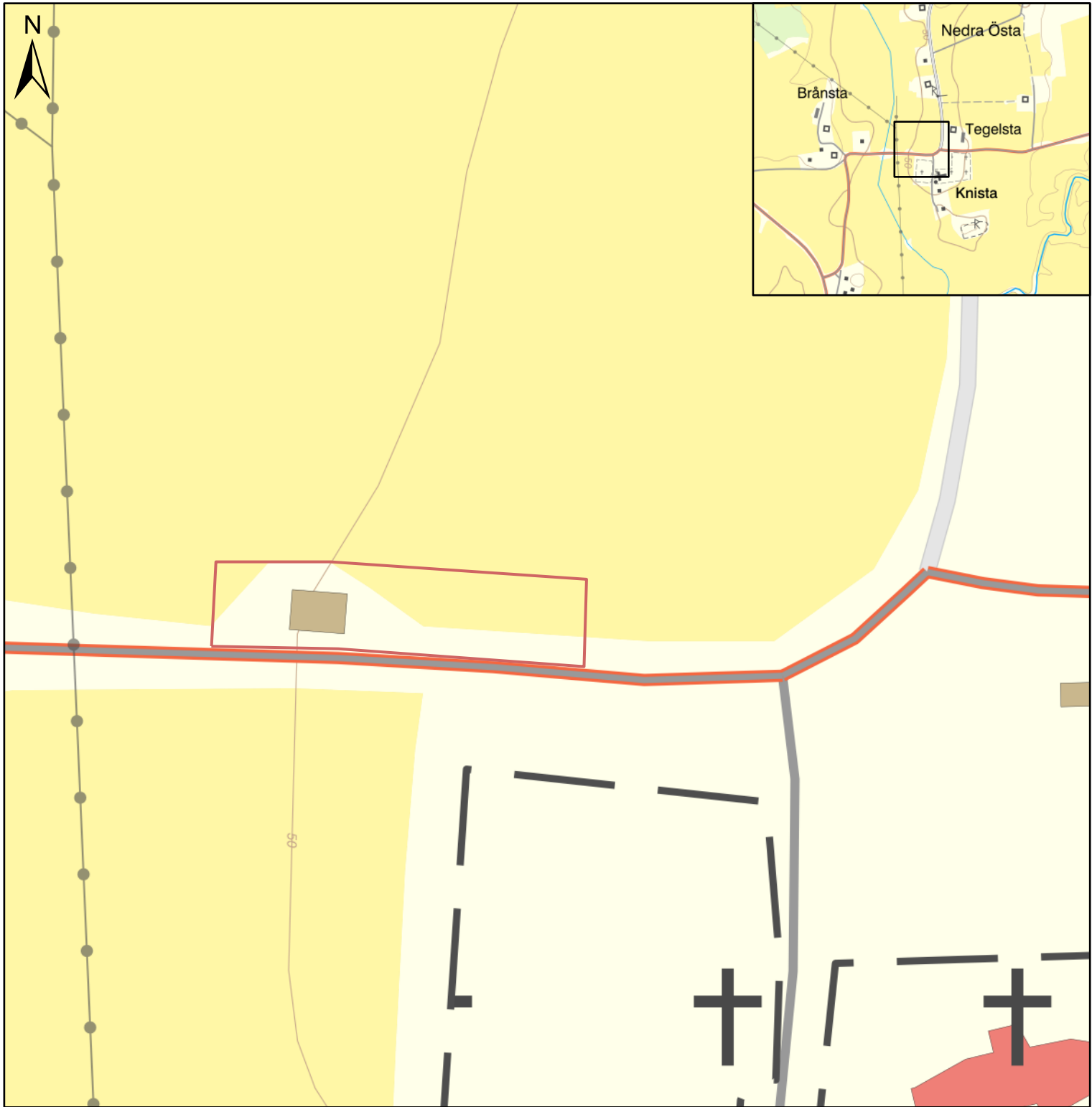
Ombud

Om du anlitar ett ombud som sköter överklagandet åt dig ska ombudet underteckna skrivelsen, bifoga en fullmakt i original från dig samt uppge sitt eget namn, adress och telefonnummer.

Behöver du veta mer?

Har du ytterligare frågor kan du kontakta länsstyrelsen via e-post, orebro@lansstyrelsen.se eller via växeltelefonnummer 010-224 80 00. Ange diarienumret för detta ärende. Numret finns uppe till höger på första sidan.

Knista fattigstuga

Teckenförklaring

1:1 000

0 25 50 m

— Avgränsning för område som omfattas av skyddsbestämmelser.